

асистент кафедри романської мови
та перекладу
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

ПРИЧИНИ ТА ШЛЯХИ ВИНИКНЕННЯ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМІВ

Глобалізація не зупиняється перед дверима суто лінгвістики, що підтверджується фактом постійного зростання кількості інтернаціоналізмів. Інтерес лінгвістів до мовної інтернаціоналізації за останні десятиліття зумовлений як поглибленням досліджень у галузі теорії мовних контактів, двомовності, так і в галузі впливу різних форм міжнародних відносин на типологічні та синхронно-порівняльні дослідження. Теоретичний аспект вивчення інтернаціональної лексики пов'язаний зі встановленням ролі інтернаціоналізмів міжнародних, міжнародних та національних мов у вдосконаленні міжкультурних відносин. Практичний аспект зводиться до уникнення помилок при перекладі науково-політичної термінології. Завдяки цьому особливий інтерес викликають шляхи виникнення інтернаціоналізмів, зв'язок інтернаціональної та запозиченої лексики, сфери функціонування інтернаціоналізмів.

У різні часи питаннями мовних контактів і двомовності займалися Л.В. Щерба, Ю.А. Карлінський, У. Вайнрайх, Е. Хауген та інші. Аспекти інтернаціональної лексики розглядали такі дослідники, як В.В. Акуленко, Е.М. Солодухо, В.М. Жирмунський тощо. Учені досліджують особливості інтернаціоналізмів стосовно запозичень, типи інтернаціоналізмів, причини їхнього виникнення та особливості функціонування (В.В. Акуленко, Е.М. Солодухо, В.І. Хайруллін та інші).

Метою статті є встановлення основних причин виникнення інтернаціоналізмів на матеріалі англійської, французької та української мов. **Матеріалом** розвідки слугували 200 інтернаціоналізмів із тлумачних словників (Академічний тлумачний словник сучасної української мови, Longman Dictionary of Contemporary English, Le petit Larousse) англійської, французької та української мов.

Інтернаціоналізми – слова, які існують у багатьох мовах, як близькоспорідних, так і далекоспорідних. Вони характеризуються ідентичним чи близьким значенням та збереженими в більшості випадків вимовою й написанням. Найцікавішим залишається розповсюдження інтернаціоналізмів. Вони не знають ні географічних, ні мовних кордонів і є словами, що зрозумілі на всіх континентах.

Велика кількість інтернаціоналізмів за походженням є науковими термінами. Технічні терміни розповсюджуються досить швидко в усьому світі. Давні інтернаціоналізми мають спільну етимологію, вони пішли від одного слова. Окрім впливу запозичень, культурні кола теж відіграють важливу роль. Кожна цивілізація має свої власні традиції, що й спричинює різний ступінь асиміляції в різних мовах. Саме соціокультурні засади визначають засвоєння тієї чи іншої лексики [5, с. 9–13].

Формуванню фонду інтернаціональних слів посприяли різні чинники: поширення християнства, відкриття нових континентів, колонізація країн, розквіт лицарства в Європі, Ренесанс та ін. Велике значення для появи цілого пласту соціополітичних інтернаціоналізмів мали політичні події XVII – XIX ст., особливо французькі революції, Петровські реформи в Росії. Зародження марксизму в Європі, зміна історичних формацій, Перша та Друга світові війни, масштабне виникнення різних політичних течій та організацій, процеси глобалізації стали причиною поповнення ряду інтернаціоналізмів [4, с. 8].

Сучасний стан світової політичної арени характеризується появою ще більшої кількості інтернаціоналізмів у мовах різних країн світу. Відповідно сучасний мовний стан – це результат довготривалої історії розвитку під впливом різноманітних чинників, які поділяються на позамовні (до них належить розвиток людського суспільства, його матеріальної й духовної культури) і мовні, які й собі поділяються на внутрішні й зовнішні.

Інтра- та екстралінгвальні фактори функціонування й розвитку мови тісно поєднуються в реальній мовній дійсності. Поряд із внутрішніми чинниками розвитку мов, які визначаються насамперед комунікативно-когнітивними потребами самих мовців, важливим зовнішнім чинником такого розвитку є мовні контакти.

Основним джерелом виникнення інтернаціоналізмів вважається мовний контакт двох чи більше мов, що призводить до дво- чи багатомовності, хоча основною проблемою інтернаціональної лексики є її ототожнення з явищем запозичення. Так, Е. Хауген усі випадки лексичної інтерференції позначав терміном *borrowing* – «запозичення» [6, с. 384]. Він запропонував власну класифікацію новотворів:

- кальки, у тому числі новотвори (точні або приблизні) і розширення (омонімічні або полісемічні);
- запозичені слова, серед яких розрізняють асимільовані та неасимільовані [6, с. 766].

Згодом Е. Хауген запропонував нову класифікацію запозичень, згідно з якою виділяються два основні типи: запозичені слова (*loanwords*) і запозичення-зрушення (*loanshifts*) [6, с. 352–354].

Отже, з погляду теорії взаємодії мов інтернаціональна лексика, що виникає, як уже наголошувалося, в результаті мовного контакту, впливає на лексичну систему мови-акцептора.

Інтернаціоналізми характеризуються можливістю пристосування до системи мови-акцептора: «Інтернаціоналізми й запозичення проникають у різноструктурні мови на основі однакових суспільно-історичних і мовних закономірностей, взаємних контактів між народами і їхніми мовами й націоналізуються, засвоюються на фонетичному, лексико-семантичному та морфологічному рівнях» [2, с. 43].

Інтернаціоналізми об'єднують умови, унаслідок яких вони з'являються в мові-акцепторі. Аналіз лінгвістичної літератури дозволяє класифікувати причини їх виникнення як екстралінгвальні та інтралінгвальні. До **екстралінгвальних** причин можна віднести такі:

1) культурний вплив однієї нації на іншу, при якому відбувається запозичення не тільки лексичних одиниць, але й певних фрагментів цінностей картини світу, культурних концептів. Запозичення культурних концептів відбувається безпосередньо в процесі культурних контактів через вивчення іноземної мови, ознайомлення з літературними текстами, самопізнання чужої культури, засвоєння духовних цінностей. Прикладами запозичень з англомовної культури можуть слугувати: *a police* (англ.) – *la police* (франц.) – *поліція* (укр.); *a show* (англ.) – *un show* (франц.) – *шоу* (укр.); *a casting* (англ.) – *un casting* (франц.) – *кастинг* (укр.); *a top model* (англ.) – *un top model* (франц.) – *тон-модель* (укр.); *a rap* (англ.) – *le rap* (франц.) – *пен* (укр.); *an e-mail* (англ.) – *l'é-mail* (франц.) – *імейл* (укр.); *a bluetooth* (англ.) – *le bluetooth* (франц.) – *блютуз* (укр.) тощо;

2) соціально-психологічні причини, в основі яких лежить авторитетність мови-джерела або (згідно з дослідженнями Л.П. Крисіна) питання «престижності» мови [3, с. 342]. Унаслідок цього спостерігається підвищення цікавості до вивчення мови, захоплення певних соціальних прошарків культурою держави, а також певними культурними концептами (*a strongman* (англ.) – *le strongman* (франц.) – *стронгмен* (укр.) замість «богачир»; *a speaker* (англ.) – *le speaker* (франц.) – *спікер* (укр.) замість «голова представницького органу влади» (зокрема, Верховної Ради України));

3) наявність усних або письмових контактів країни з різними мовами. Найбільш характерний наслідок мовних контактів – двомовність. Прикладом може слугувати розповсюдження американізмів, які завдяки демографічному фактору (що сприяє білінгвізму) уживаються в багатьох мовах, хоча й звучать чужорідно (*a bestseller* (англ.) – *le bestseller* (франц.) – *бестселер* (укр.) тощо);

4) інтернаціоналізація світових проблем призводить до появи термінів, що їх характеризують. Так, англіцизм *демпінг* почав уживатися в значенні «продаж товарів на зовнішніх ринках за нижчими цінами, ніж на внутрішніх ринках, з метою усунення конкурентів у контексті загрози падіння цін на нафту». Потім, набувши широкого поширення, слово перейшло зі сфери нафтової термінології в область загальної економіки.

До **інтралінгвальних** причин запозичення можна віднести такі:

потреба в найменуванні нового об'єкта, явища, що зумовлена відсутністю в мові-акцепторі еквівалентів. Наприклад, *маркетинг* (укр.), *le marketing* (франц.) і *marketing* (англ.) – це діяльність, спрямована на досягнення цілей підприємств, установ, організацій шляхом формування попиту та максимального задоволення потреб споживачів. При цьому процес інтервенції відбувається незалежно від існування в мові не менш точних українських еквівалентів для позначення тих або інших понять. Прикладами можуть слугувати такі лексичні одиниці, як *презентація* при еквіваленті *ознайомлення* (укр.) – *presentation* (англ.) – *présentation* (франц.) чи *parking* (англ.) – *parking* (франц.) – *паркінг* при еквіваленті *стоянка* (укр.). Окремим випадком є екстралінгвально обумовлене проникнення у світові мови англійських термінів зі сфери економіки, що заповнюють існуючі лакуни в економічній лексиці (*мерчандайзинг*). При цьому інтернаціоналізми функціонують поряд із національними еквівалентами (*a manager* (англ.) – *le manager* (франц.) чи *l'employé* – *менеджер* чи *керівник* (укр.); *a chef* (англ.) – *le chef* (франц.) – *шеф* чи *головний кухар* (укр.);

2) дія принципу мовної економії, що виявляється в конкуренції стислих номінативних одиниць англійської мови з менш компактними слов'янськими назвами. Пор.: *снайпер* замість *влучний стрілець*, *турне* замість *подорож круговим маршрутом*, *мотель* замість *готель для автотуристів*, *спринт* замість *біг на короткі дистанції*;

3) потреба в розмежуванні чи деталізації змістовно близьких, проте відмінних понять (*паб*, *фаст-фуд*, *бар*).

Причинами вживання інтернаціоналізмів можуть бути різні за своїм характером (лінгвістичні, соціальні, психічні, естетичні і т. п.) фактори, потреба в нових мовних формах, потреба в розчленуванні понять, у різноманітності засобів і їх повноті, у стислості і ясності, у зручності і т. д.

Підсумовуючи, зазначимо, що питання інтернаціоналізмів залишається відкритим, хоча багато вчених таки відокремлюють їх від звичайних запозичень і наполягають на їхній розповсюдженості та присутності в щонайменше трьох неспоріднених чи далекоспоріднених мовах. Причинами виникнення інтернаціональної лексики вважаються мовні контакти, наявність мовної лакуни чи потреба уточнення існуючого явища в мові-акцепторі, спрощення та уніфікація складу мови заради мовної економії.

Перспективним вважаємо дослідження зв'язку інтернаціональної та запозиченої лексики, особливостей функціонування та розвитку інтернаціоналізмів, принципів асиміляції інтернаціональної лексики задля уникнення помилок під час перекладу науково-політичної термінології.

Література:

1. Академічний тлумачний словник української мови (1970–1980) [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://sum.in.ua/>.
2. Акуленко В.В. Лексические интернационализмы: итоги, перспективы, методы исследования / В.В. Акуленко // Интернациональные элементы в лексике и терминологии. – Харьков : Издательство Харьковского университета, 1980. – С. 10–42.
3. Крысин, Л.П. К определению терминов «заимствование» и «заимствованное слово» / Л.П. Крысин // Развитие лексики русского литературного языка. – М., Наука, 1965. – 465 с.
4. Рыцарева А.Э. Прагмалингвистический аспект интернациональной лексики : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. : 10.02.04 «Германские языки» // А.Э. Рыцарева. – Волгоград, 2002. – 20 с.

5. Тенденция интернационализации в современных славянских литературных языках [ред. Л.Н. Смирнов]. – М. : Типография «Логос». – 1997. – 236 с.
6. Einar N. The analysis of linguistic borrowing / N. Einar. – Volume 26, № 2 (Apr. – Jun., 1950) – Linguistic Society of America [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://www.jstor.org/journal/language>.
7. Le petit Larousse illustré / [direction éditoriale I. Jeuge-Maynard] – P.: Cedex, 2007. – 1812 p.
8. Longman Dictionary of Contemporary English / [editors C. Fox, R. Combley] –New York : Pearson Education, 2014. – 2224 p.

Анотація

Л. ФЕНЮК. ПРИЧИНИ ТА ШЛЯХИ ВИНИКНЕННЯ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМІВ

У статті розглядається факт постійного зростання кількості інтернаціональної лексики. Пропонуються визначення інтра- та екстралінгвальних факторів виникнення інтернаціоналізмів, характеризуються основні причини виникнення інтернаціоналізмів на матеріалі англійської, французької та української мов. Матеріалом для розвідки слугували 200 інтернаціоналізмів із тлумачних словників зазначених мов.

Ключові слова: інтернаціоналізми, асиміляція, інтра- та екстралінгвальні фактори.

Аннотация

Л. ФЕНЮК. ПРИЧИНЫ И ПУТИ ВОЗНИКНОВЕНИЯ ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗМОВ

В статье рассматривается фактор постоянного увеличения количества интернациональной лексики. Предлагаются определения интра- и экстралингвистических факторов возникновения интернационализмов, характеризуются основные причины возникновения интернационализмов на материале английского, французского и украинского языков. Материалом для исследования послужили 200 интернационализмов из толковых словарей упомянутых языков.

Ключевые слова: интернационализмы, ассимиляция, интра- и экстралингвистические факторы.

Summary

L. FENIUK. THE CAUSES AND THE WAYS OF APPEARANCE OF THE INTERNATIONALISMS

The article concerns the problem of a constant increase of international vocabulary. The definition of intra- and extralinguistic factors of its appearance are proposed and the basic causes of their appearance are defined on the material of English, French and Ukrainian languages. Two hundred internationalisms of explanatory dictionaries of mentioned languages were the exploring material.

Key words: internationalisms, assimilation, intra- and extralinguistic factors.